

ДО ІСТОРІЇ ПРО ОЗЕРЯНСЬКИЙ АРХІВ

Горопаха Б.О., студентка; СумДУ, гр. ЛС-514

11 травня 2004 року на подвір'ї Сафрона Кутного, мешканця села Озерна Зборівського району Тернопільської області, було знайдено бідон з документами. Це виявився архів Української Повстанської Армії. Матеріали пролежали в землі 50 років. У вересні цього ж року вони були передані у Державний архів Тернопільської області (ДАТО) - Фонд № Р-3472. Ще до часу їх передання до ДАТО, матеріали архіву були скопійовані і передані Миколою Кутним на зберігання до архіву «Літопису УПА» при Університеті Торонто в Канаді.

Видавництво «Літопису УПА» звернулося до керівництва ДАТО з пропозицією надрукувати ці матеріали повністю і без редакторського втручання. Але отримали відмову і контрпропозицію, аби усі імена і прізвища людей, згаданих у цих документах, були подані лише в ініціалах. Видавничий Комітет «Літопису УПА», який принципово відкинув використання будь-якої цензури в публікаціях історичних документів, на це не погодився. Так видавництво об'єднання колишніх вояків УПА США і Канади та товариств колишніх вояків УПА ім. Тараса Чупринки за участю благодійного фонду «Літопис УПА» ім. В.Макара, а також української музейної фундації Р.Дубиняка в Україні видали віднайдені документи. Озерянський архів представляє собою матеріали, що відносяться до діяльності Служби Безпеки ОУН. Це протоколи зізнань, допитів осіб з цивільного населення та підпілля, підозрюваних у співпраці з радянськими органами міліції і державної безпеки, а також протоколи засідань Теренового Організаційного Суду ОУН та протоколи смерті членів підпілля.

Слід зазначити, що це вперше вдалося віднайти такий великий пласт матеріалів, що свідчить про боротьбу підпілля з радянською агентурою в одній із областей Західної України. Разом ця частина архіву має понад 1300 машинописних сторінок. Усі протоколи походять з 1946-1948 років і згруповані за тодішніми районами у певному порядку. Наприклад, з Кременця представлено 3 справи. Крім того, серед документів архіву є чимало недосліджуваних раніше матеріалів. Це стосується організації «Пробоем», про існування й статус якої її досі не було інформації.

Значення цих матеріалів оцінюється в багатьох площинах. На їх базі можна вивчати організацію, дії цієї підпільної структури щонайменше в межах однієї області в 1946-1948 рр., коли тиск на підпілля радянських силових інституцій був дуже важкий. Перш за все, вражає, що попри це підпільна розвідка й контррозвідка працювала й надалі досить справно. Це свідчить про те, що служба безпеки на Тернопільщині в тому часі диспонувала певною інфраструктурою (кріівки, обладнання та приміщення для ведення своєї роботи) та відповідними кадрами розвідників і слідчих. Допити були не тільки протокольовані, але й записані на друкарській машинці щонайменше у двох копіях й, опісля (в 1950 р.), передані для надійного схову в землі, де їм судилося пробути 54 роки. Документи написані досить грамотно, і можна припустити, що тексти протоколів були переслані до певного пункту і там були відповідно редаговані і передруковані на машинці особами, які мали радянську освіту. Більшість справ позначені відповідним порядковим числом, в якому подається рік, що дозволяє визначити приблизну кількість справ розглянутих слідчими кожного року. Також кожна справа мала дату, ім'я й прізвище фігуранта, його зв'язок із агентурою, псевдо фігуранта та псевдо слідчого.

Найбільша кількість справ походить з Бережанщині (25%). Це можна пояснити тим, що тут розміщувалися основні структури підпілля: Крайовий Провід, Головний Штаб УПА та референтури СБ і пропаганди. Методи допитів були різними, але часто, як видно з протоколів, вживалися фізичні засоби для видобуття інформації. Знайдені матеріали дають цікаву інформацію про проти підпільні заходи, розроблені радянськими органами внутрішніх справ та безпеки. Це різні засоби вербування, контроль та оперативне вживання агентів, а також шантаж, підкуп, переконування, афішування зради, плітки, і навіть, фінансове винагородження.

Документи Озерянського архіву є цінним матеріалом, який розкриває історію боротьби українського народу за визволення у роки II Світової війни.

Науковий керівник: Лобко Н.В., *доцент кафедри ТІДП*